

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.184-199>

УДК 711.1+72.01

Тімохін Віктор Олександрович,

доктор архітектури, професор

кафедри дизайну архітектурного середовища

Київського національного університету будівництва і архітектури

timokhin.vo@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-0559-4384>

Шебек Надія Миколаївна,

доктор архітектури, професор

кафедри містобудування

Київського національного університету будівництва і архітектури

shebek.nm@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6038-3945>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ СПАДЩИНИ В ЕТНІЧНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Анотація: у статті описано результати філософсько-методологічного аналізу понять «становлення», «концепція» і «мережа» в контексті збереження архітектурно-містобудівної спадщини в етнічних регіонах України та розкрито їх взаємозв'язок із сучасними уявленнями про сталий розвиток і самоорганізацію з їх постмодерністським тлумаченням і архітектурно-соціонічною орієнтацією. На цій основі теоретично обґрунтовано два макрокосмічні принципи – тектонічності становлення культурних осередків і циклічності сталого розвитку етнічних регіонів і два мікркосмічні принципи – архітектонічності самоорганізації ареалів зазначених осередків і орнаментальності їх мережі. Ці принципи утворюють філософські підґрунтя концепції становлення регіональних мереж історичних осередків архітектурно-містобудівної спадщини на теренах України. Вона базуватиметься на інноваційних методах моделювання та сприятиме наближенню віддалених війною перспектив збереження, відновлення і сталого розвитку осередків архітектурно-містобудівної спадщини в провінційних містах і селищах, які є носіями ідей відродження етнічної культури та ідентичності української нації.

Ключові слова: етнічні регіони; архітектурно-містобудівна культурна спадщина; становлення; концепція; мережа; тектонічність; циклічність; архітектонічність; орнаментальність.

Постановка проблеми. Класичні філософські тлумачення поняття «становлення» пов'язані з поступовим переходом представників одного роду і

виду від простіших до більш досконалих стадій розвитку за умови відтворення певної спадкоємності. Сьогодні цій трактовці протиставляється неокласичне постмодерністське розуміння «становлення» як симбіозу між різними родами і видами без врахування спадкоємності та прагнення до прогресу. Те, що поєднує ці опозиційні точки зору, лежить в площині творення нового на основі успадкованого порядку або у просторі конструктивних перетворень хаосу. У нашому випадку поляризоване протиборство супроводжується розгортанням ідей сталого розвитку і самоорганізації регіональних систем і осередків культури, з'єднаних у мережі, які утворюють етнічну цілісність на теренах України. В сучасних умовах, коли російськими загарбниками зруйновано багато історичних пам'яток архітектурно-містобудівного мистецтва, на перший план висувається проблема концептуального бачення шляхів збереження і відновлення осередків архітектурно-містобудівної спадщини, самоорганізації і сталого розвитку їх мереж в етнічних регіонах українських земель. Концептуальність базується на альтернативному прогнозуванні, має багатоаспектну спрямованість, головний вектор якої повинен узгодити між собою філософські, природничі і архітектурно-містобудівні уявлення про долю та етапи відновлення мереж осередків етнічної культури, як канвану основу ідентифікації української нації.

Під час війни і у повоєнний час вирішення проблеми концептуалізації уявлень про закономірності становлення регіональних мереж значно загострюється внаслідок руйнування динаміки сталого розвитку і самоорганізації та недостатності належних досліджень. Існуюча величезна кількість міжнародних і державних документів щодо збереження регіональних культур й їх сталого розвитку ні в якому разі не компенсують нестачу відповідних досліджень в багатьох країнах світу, в тому числі в Україні. Сьогодні цим дослідженням бракує філософського аналізу проблеми, їх увага загалом зосереджується на прикладних аспектах і фрагментах історичного архітектурно-містобудівного середовища, їм часто не вистачає спроможності правильно оцінити роль великомасштабних регіональних мереж у справі збереження і відновлення цілісності та єдності етнічної культури, у розбудові креативної економіки в регіонах України. За межами цих досліджень часто залишаються, так би мовити, ненаукові та езотеричні знання про Космос, Землю і Людину, які завжди складали основу будь-якої етнічної культури і сьогодні все частіше використовуються в аналізі шляхів її сталого розвитку. Ще один аспект проблеми концептуалізації полягає у необхідності методологічного переосмислення системного і середовищного підходів в сучасній архітектурно-містобудівній теорії на тлі протистояння між модернізмом і постмодернізмом,

між глобалізмом і регіоналізмом, між масовою культурою та етнічними регіональними культурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з епохи Просвіти, багато філософів, вважали, що на шляхах розвитку культури і цивілізації з постійною періодичністю настає перехідний час протистоянь, який визначає їх майбутнє. Прикладами таких протистоянь є бінарність двох натур (внутрішньої прихованої і зовнішньої видимої) і двох світів (макросвіту природи і мікросвіту людини), поєднаних символічним світом Біблії та концепцією спорідненої праці [1]. У перехідний період загострюються протистояння між урбанізаційною цивілізацією і регіональними культурами з їх власними долями і законами розвитку під впливом макро- і мікrokосмосу – Всесвіту і Людини. При цьому на перший план зняття протиріч між ними висувається орнаментальність не стільки просторових і часових мистецтв, скільки орнаментальність філософського і наукового мислення, як універсальний архетип перехідних періодів [2].

Сучасні українські філософи вважають, що шлях від поляризації та протистоянь до сталого розвитку лежить в сфері концептуалізації, тобто варіантного пошуку «кентавроподібних», гібридних чи симбіотичних ідей, спроможних синтезувати протилежні тенденції і надати поштовх переосмисленню таких понять, як «становлення», «розвиток», «прогрес», «трансформація» тощо [3]. Інші філософи, наполягаючи на зростаючій ролі концептуального мислення, вважають своєчасним формування нового філософського напрямку – неоконцептології, – який спроможний включити наукові та ненаукові знання в гуманістичну картину світу і зв'язати їх з традиціями культури [4]. При цьому під «концепцією» розуміється передтеоретичне знання, яке в гуманітарних науках набуває статусу теорії. Концептуальне мислення, маючи проєктний характер, розвивається шляхом утворення поліцентричних і фрактальних мереж, які формуються на основі синергетичних принципів і самоорганізації різних знань [4]. На всезростаючу роль фрактальної геометрії, як концептуальної мережі, у різних сферах знання вказують і науковці, і філософи [5, 6]. Філософи наголошують на тому, що становлення є процесом самоорганізації, котрий спрямований на самодобудову мереж і самоутворення нових фрактальних об'єктів з конструктивного хаосу оточуючого середовища [6]. Розвиток концептуального мислення аналізувався в архітектурі і містобудуванні, де увага зосереджувалась на глобальних концепціях нового часу епохи постіндустріального суспільства і зв'язувалась з новими напрямками сталого розвитку міст, екопоселень, технополісів [7].

Оригінальна концепція архітектури соціуму сформована в соціоніці, де вивчаються проблеми ментального структурування світу людей та його вплив на хвилеподібний характер суспільного розвитку [8]. Цей напрям отримав

подальший розвиток в теорії гармонізації архітектурного середовища, яка розглядає взаємозалежності між особливостями організації архітектурно-містобудівних об'єктів і психотипами їх потенційних споживачів [9].

Концептуального статусу набувають і новітні напрями гуманітарних досліджень, які проводяться на межі наукових і ненаукових знань, езотерики та міфології. Серед них спроба концептуального об'єднання езотеричних знань про макро- і мікрокосмос із соціонікою з метою відтворення генетичного коду Всесвіту [10], дослідження впливу макрокосмосу на мікрокосмос планети та її тектонічних випромінювань на розселення в регіонах і містах і на здоров'я людини [11, 12].

Ще один напрям, який пов'язаний з концептуалізацією співіснування універсальних законів Космосу і творчої ролі Хаосу у самоорганізації та сталому розвитку, сформувався у синергетиці, – в науковій сфері, що активно взаємодіє з філософією, природничими і гуманітарними дослідженнями, з мистецтвом, релігією та езотеричними знаннями [13]. Результати цих й інших досліджень знайшли використання в міській синергетиці, де вивчалися питання самоорганізації людей, ідей і законів сталого розвитку міських спільнот і міських мереж, гармонізації його динаміки [14]. На цій основі простежено змістовні зв'язки між процесами становлення, самоорганізації, сталим і гармонічним розвитком, сутність яких полягає в накопиченні системою внутрішніх резервів з метою їх використання в певний час для подальшого удосконалення. При цьому містобудівна система виконує роль своєрідного Космосу – носія порядку, а міське середовище асоціюється з конструктивним Хаосом – джерелом нових трансформацій. Їх взаємодія синтезує, так би мовити, Хаосмос, який стає предметом дослідження в межах системно-середовищного підходу та орнаменталізму, як його синтезуючого принципу, що спроможний поєднати мережеву картину самоорганізації [15]. Навколо орнаменталізму, як провідного засобу і парадигми філософського і наукового, мистецького й езотеричного стилю мислення, розгортаються уявлення про нові геометрії побудови регіональних мереж – фрактальну і сакральну, – які базуються на ритмо-симетричних подібностях і перетвореннях, на великомасштабних неперіодичних візерунках [16].

Нова методологія дослідження мережі осередків архітектурно-містобудівної спадщини викладена в серії публікацій авторів даної статті. В них аналізувалась: можливість формування інтегративних методів досліджень осередків архітектурно-містобудівного мистецтва в етнічних регіонах України [17]; включеність етнічної культури в сталий розвиток регіонів України [18], формування ареалів і полігонів архітектурно-містобудівної спадщини на територіях етнічних регіонів [19]; мережі історичних осередків архітектурно-

містобудівної спадщини з урахуванням природного ландшафту, тектонічних розломів і транспортної інфраструктури на територіях 12 етнічних регіонів України [20]; архітектурно-містобудівна спадщина Тернопілля, як частина архітектурно-містобудівної культури України [21].

Ці та інші проблеми значно загострились у зв'язку з вторгненням російських військ в Україну. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України на кінець 2023 р. під час війни в Україні було пошкоджено чи зруйновано більше, ніж 870 пам'яток культурної спадщини. Відновленню пам'яток культури присвячено багато міжнародних конференцій, в тому числі під проводом Європейського Союзу. Наприклад, під час конференції «URENERIT: архітектори для спадщини в Україні: відтворення ідентичності та пам'яті», що відбулася 13.10.2023 р. у Львові, і де взяли участь автори статті, обговорювалися спільні кроки, які можуть здійснити архітектори з різних країн для збереження архітектурної спадщини та відтворення національної ідентичності [22].

Мета публікації полягає в обґрунтуванні концепції повоєнної розбудови мережі осередків архітектурно-містобудівної спадщини в етнічних регіонах України з позицій самоорганізації та сталого розвитку під впливом макро- і мікроскопічних, природних й урбанізаційних чинників із застосуванням системно-середовищного підходу, що інтегрує в собі наукові та ненаукові знання, нові архітектурно-містобудівні синергетичні та соціонічні теорії та методи.

Основна частина.

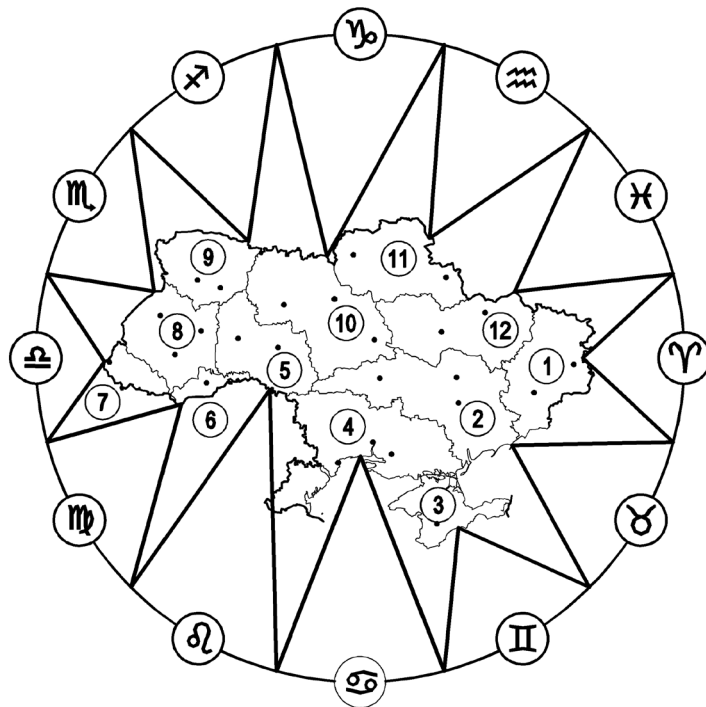
Щорічні приватні подорожі та екскурсії Україною, які здійснили автори упродовж останніх 20 років, і які супроводжувались розробкою маршрутів, подорожніми нотатками, начерками та фотофіксацією архітектурних і ландшафтних об'єктів [23, 24], потребували подальшого переосмислення, узагальнення та систематизації. Найкращим методом була визнана робота з різноманітними картами України – геоморфологічними, тектонічними, етнографічними, територіально-адміністративними, єпархіальними, картами автомобільних і залізничних шляхів тощо.

Порівняльний картографічний аналіз створив необхідну інформаційну базу для розробки серії взаємопов'язаних моделей мережі осередків архітектурно-містобудівної культури. З іншого боку, обробка цієї інформації дозволила сформулювати ряд принципових методологічних положень системно-середовищного підходу до виявлення сутності процесів становлення цієї історично сформованої мережі з урахуванням макро- і мікроскопічних чинників, включеність яких відкриває перспективи для самоорганізації та соціо-

просторової адаптації історичних населених місць і громад, а в кінцевому рахунку, розширює горизонти їх сталого розвитку.

Найважливішим серед них, є макрокосмічний принцип циклічності, який відображає повторюваність періодичних змін природних явищ, визнаний засадничим у філософії та історії, в астрології та синергетиці, набув поширення в теорії сталого розвитку та в архітектурно-містобудівних дослідженнях. Одним з яскравих прикладів символічного втілення макрокосмічних ідей циклічності стало коло Зодіаку. Різноманітні за розміром 12 сузір'їв, на тлі яких пролягає небом річний шлях Сонця, історично були пов'язані зі знаками Зодіаку, які розділяють екліптику на 12 рівних частин, що циклічно узгоджують між собою зміну чотирьох пір року (весна, літо, осінь і зима). В астрології знаки Зодіаку співвіднесені з чотирма стихіями (вогонь, вода, повітря й земля), згруповані у відповідності до полярності (позитивні або чоловічі та негативні або жіночі) і модальності (кардинальній (поворотні), фіксованій (постійні) і мутабельній (перехідні)) та скоординовані з чотирма типами людських темпераментів (холерик, меланхолік, сангвінік і флегматик). Астрологи вважають, що сузір'я, під якими з'явилися на світ будь-які люди та явища, навіть цілі народи і нації, начебто визначають їх долю і життєвий шлях. У сфері наукового знання коло Зодіаку служить образною характеристикою відображення циклічних змін процесів розвитку і символом природності їх сталого плину. Іншими словами, Зодіак став символічним образом циклічного Космосу, який впливаючи на Хаос земного мікрокосмосу, ініціює його конструктивну властивість оновлення старих і створення нових форм і структур, в тому числі великомасштабних регіональних мереж. Це стало основою для розробки образно-символічної моделі циклічного становлення 12 етнічних регіонів на теренах України, де ареали архітектурно-містобудівної спадщини України нагадують своєрідні та неповторні сузір'я на тлі небосхилу єдиної української національної культури (рис. 1).

Ця модель встановлює відповідність між центром Зодіакального кола та географічним центром України, який знаходиться на околиці села Мар'янівка Звенигородського району Черкаської області [22], а також між 12 етнічними регіонами України та концептуально пов'язаними з ними 12 знаками Зодіаку: де Донбас символізує Овен, Придніпров'я – Телець, Крим – Близнюки, Таврію – Рак, Поділля – Лев, Буковину – Діва, Закарпаття – Терези, Галичину – Скорпіон, Волинь – Стрілець, Полісся – Козеріг, Сіверщину – Водолій, а Слобожанщину – Риби. Описана модель втілює образ космічного порядку на землі й відображає символічний зв'язок територій з усталеним рухом небесних тіл.

Етнічні регіони – знаки Зодіаку

1. Донбас – Овен
2. Придніпров'я – Телець
3. Крим – Близнюки
4. Таврія – Рак
5. Поділля – Лев
6. Буковина – Діва
7. Закарпаття – Терези
8. Галичина – Скорпіон
9. Волинь – Стрілець
10. Полісся – Козеріг
11. Сіверщина – Водолій
12. Слобожанщина – Риби

Рис. 1. Образно-символічна модель циклічного становлення дванадцяти етнічних регіонів на теренах України, креслення авторів

З іншого боку, знаки Зодіаку в цьому дослідженні стали своєрідною сполучною ланкою між матеріальним і ментальним світами. Спираючись на обґрунтовані Т. С. Якубовською відповідності між знаками Зодіаку, порами року, стихіями і соціонічними психотипами [10], автори намітили концептуальні залежності між українськими землями та творцями унікальної культури, яка на них виникла і поступово усталася. Прив'язка до сторін світу і Зодіакального кола дозволила встановити асоціативний зв'язок певних територій з соціонічними квадрами (групами соціотипів, які мають подібні ціннісні пріоритети та застосовують однакові методи для досягнення життєвих цілей). Приналежність до певної квадри гіпотетично надає певних загальних рис ментальним патернам мешканців громад, які історично сформувалися у відповідних місцинах (рис. 2). Зокрема, 12 етнічних регіонів України були поєднані у чотири групи: до першої увійшли Слобожанщина, Донбас і Придніпров'я, які асоціюються з весною, квадрою ініціаторів α та вогнем; другу утворили Крим, Таврія та Поділля, що пов'язані з літом, квадрою втілювачів β і водою; третю сформували Буковина, Закарпаття й Галичина, узгоджені з осінню, квадрою критиків γ та повітрям; четверту склали Волинь, Полісся та Сіверщина, які ототожнюються із зимою, квадрою удосконалювачів δ та землею. На думку авторів, особливості світосприйняття, домінуючі серед населення певних країв, мають накласти своєрідний відбиток на локальні версії регіональних культур, а

значить, так чи інакше проявитися в пам'ятках культурної спадщини, які були одухотворені цими культурами.

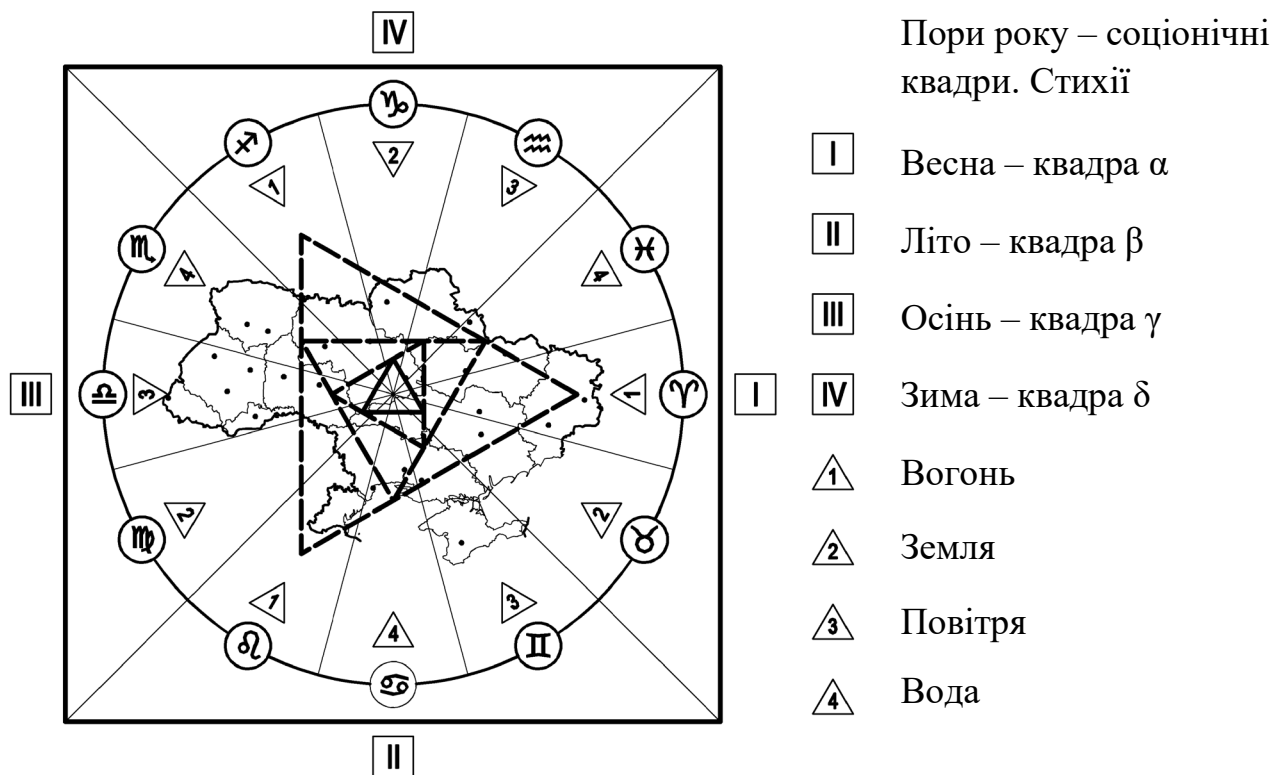

Рис. 2. Асоціативний зв'язок між етнічними регіонами України, порами року, соціонічними квадрами і стихіями, креслення авторів

Наступний макрокосмічний чинник, що впливає на становлення мережі архітектурно-містобудівних осередків, пов'язаний з тектонічною будовою підземних ландшафтів українських земель. Узагальнення дії цього чинника ініціювало формулювання принципу тектонічності, сутність якого полягає у не випадковому розміщенні переважаючої більшості осередків архітектурно-містобудівної спадщини, якими є провінційні міста і селища, поза зонами тектонічних розривних дислокацій і геопатогенних зон [20, рис. 2]. Іншими словами, дотримання принципу тектонічності гарантувало вибір особливого місця для населеного пункту із здоровими умовами для проживання мешканців і тривалого існування споруд монастирів, замків, палаців тощо.

Таким чином, два макрокосмічні принципи – циклічності та тектонічності – спрямували процеси становлення історичних осередків архітектурно-містобудівної спадщини та етнічних регіонів в цілому з урахуванням повторюваності етапів їх розвитку і вибору унікального та індивідуального місця для кожного провінційного історичного міста, як первинного середовища і носія національної ідентичності. Поляризація повторюваності етапів природнього

розвитку та неповторної природної локалізації історичних осередків вносило порядок і надавало цьому розвитку усталеного характеру. Безумовно, цей порядок руйнувався природними і соціальними катастрофами – землетрусами і повеннями, революціями та війнами. За ними слідували періоди відновлення з орієнтуванням на збереження традицій, які історично сформувались під впливом універсальних макрокосмічних чинників і принципів.

Не менший вплив на становлення мереж історичних осередків культурної спадщини здійснюють мікрокосмічні чинники і відповідні універсальні принципи, які також зорієнтовані на підтримку сталого розвитку. Ці принципи, які спроможні виявити, пояснити і впровадити ідеї конструктивного упорядкування хаотичної урбанізаційної діяльності суспільства, діють на різних рівнях і масштабах організації та самоорганізації історичних мереж. На рівні формування ареалів, які об'єднують окремі осередки в сусідські цілісності, провідним засобом стає принцип архітектонічності їх мереж на теренах етнічних регіонів.

Принцип архітектонічності є багатозначним і поліфункціональним, що зв'язує між собою природне і штучне оточення. На рівні окремих осередків і ареалів він регулює їх розміщення поза суцільно урбанізованими територіями, між автомобільними та залізничними магістралями загальнодержавного і міжнародного значення [20, рис. 1]. Об'єднання суміжних осередків в ареали здійснюється у відповідності до архітектонічного принципу найкоротших сусідських зв'язків, які формуються на теренах України в мережі регіональних і локальних доріг, в тому числі, в межах етнічних регіонів і між ними. Природна складова принципу архітектонічності корениться у прагненні значної частини історичних провінційних міст, селищ і сіл до компактного групування та розташування у функціонально і естетично привабливому ландшафтному оточенні – на узбережжях морів, озер і річок, на вершинах і схилах пагорбів, на тлі лісових масивів тощо.

У запропонованій концепції ідеї орнаментальності мережі в широкому їх розумінні виконують роль найважливішого мікрокосмічного принципу, який інтегрує в собі макрокосмічні циклічність і тектонічність з мікрокосмічною архітектонічністю. Він має багатосарову будову, містить в собі потенції і стає регулятором становлення та сталого розвитку на всіх рівнях архітектонічної будови мережі. На нижчому рівні суміжні осередки архітектурно-містобудівної культури у нерозривній єдності з їх мешканцями – носіями специфічних уявлень, вірувань та надій, компактно об'єднуються в ареали, які, у свою чергу, формують етнічні регіони. Останні у сукупності з ландшафтами, штучною урбанізованою мережею, підземним і небесним світами, насиченими космічними, земними та

ноосферними енергіями, утворюють цілісність, яку ми називаємо теренами України.

Будь-який орнамент за формальними ознаками характеризується неперервністю лінійних, правильних і неправильних ритмо-симетричних перетворень. Площинний і територіально-просторовий орнамент, окрім лінійних конфігурацій, включає другий план – тло, яке має багатопланову колажно-палімпсестну напівпрозору структуру. Ця орнаментальна структура утворюється шляхом палімпсестно-прозорого накладення і суміщення геоморфологічних і тектонічних, зодіакальних і соціонічних, етнографічних і урбаністичних, нарешті, ареально-регіональних карт України. Результати суміщення нагадують орнаментальну проєкцію зоряного неба із сузір'ями-ареалами історичних провінційних міст на теренах етнічних регіонів. Цей план включає індивідуальні, з допустимими відхиленнями, правильні і неправильні ритмо-симетричні перетворення, яким притаманна неперервність і однакова цінність всіх без виключення елементів мережі. Іншими словами, орнаментальна мережа етнічних регіонів, відображаючи, в тому числі, естетичні цінності має неієрархічну ризомно-кущову середовищну будову, на відміну від традиційних регіональних мереж із системно-ієрархічною коренево-ставбуровою системою, на кардинальну розбіжність між якими вказує сучасна постмодерністська філософія. Концепція, що пропонується авторами, базується на вище сформульованих макро- і мікрокосмічних принципах – циклічності і тектонічності, архітектонічності й орнаментальності, – які є засадничими для подальшої розробки низки моделей мережі осередків архітектурно-містобудівної спадщини на теренах України.

Висновки. Споконвіку архітектурні та містобудівні концепції та теорії мали світоглядний характер, який формував свій власний ідеальний небесний Космос в оточенні земного Хаосу. Сьогодні їх протистояння поступово змінюється співробітництвом і кооперацією, тобто синергійною взаємодією і самоорганізацією, спрямованою на досягнення «наперед встановленої гармонії» «божественного світу» архітектури. У будь-якій етнічній культурі уявлення про цей світ інтегрували в собі наукові і ненаукові знання про людину, про природне та штучне оточення та його чуттєво-емоційне сприйняття, про світоглядні ідеї, макро- і мікрокосмічні закони становлення культури та її самоідентифікації та саморозвитку.

Сучасна філософія архітектури та її великомасштабна містобудівна версія шукають шляхи концептуального узгодження і порозуміння між системно-жорсткими модерністськими і середовищно-гнучкими постмодерністськими уявленнями про становлення культури і збереження історичної спадщини в умовах глобальної урбаністичної цивілізації. Осмислення цих трансформацій

дозволило авторам статті перекинути місток між сучасним розумінням процесів становлення і сталого розвитку, між міською самоорганізацією і теорією гармонізації архітектурного середовища, між урбаністичною масовою культурою та історичною спадщиною провінційних міст і селищ, де зосереджена найбільша кількість її архітектурно-містобудівних осередків, які в сукупності утворюють великомасштабну регіональну мережу. Ця мережа на теренах України сформувалася в процесах становлення і сталого розвитку, самоорганізації та взаємної адаптації завдяки дії попарно поляризованих макро- і мікрокосмічних чинників, що впливають на природний саморозвиток елементів і зв'язків між ними. В результаті аналізу цих процесів було сформульовано два макро- і два мікрокосмічні принципи: тектонічності становлення осередків і циклічності сталого розвитку регіонів, архітектонічності самоорганізації ареалів-полігонів і орнаментальності мережі на теренах України.

На цих принципах буде основана розробка серії концептуальних моделей регіональних мереж осередків архітектурно-містобудівної спадщини. Концепція, яка базуватиметься на інноваційних методах моделювання великомасштабних регіональних мереж, сприятиме наближенню віддалених війною перспектив збереження, відновлення і сталого розвитку осередків архітектурно-містобудівної спадщини в провінційних містах і селищах, які є носіями ідей відродження етнічної культури та ідентичності української нації.

Список джерел

1. Сковорода Г.С. *Повне зібрання творів*. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1973. 531 с.
2. Шпенглер О. *Закат Європы. Очерки морфологии мировой истории*. Т. 1. Гештальт и действительность. Москва: Мысль, 1993. 663 с.
3. Кримський С. Б. *Під сигнатурою Софії*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
4. Рижко В.А. *Неоконцептологія*. Монографія. Київ: Логос, 2016. 604 с.
5. Мандельброт Б. *Фрактальная геометрия природы*. Москва: Институт компьютерных исследований, 2002. 656 с.
6. Рижко Л. В. *Топологія науки*. Київ: НАН України. Центр досл-нь наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва, 2009. 512 с.
7. Весна А. В. Глобальні концепції як фактор розвитку сучасної архітектури. Автореф. дис ... канд. архітектури: 18.00.01, Харківський національний університет будівництва та архітектури. Харків, 2018. 20 с.
8. Аугустинавичюте А. *Социон*. Москва: Черная белка, 2008. 192 с.

9. Шебек Н. Теорія гармонізації архітектурного середовища: передумови формування і орієнтири розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Львів, 2019, Т. 1, Вип. 2s. С. 102-108.
10. Якубовская Т. С. *Генетический код Вселенной*. Москва: Армада-пресс, 2002. 288 с.
11. Лимонад М. Ю., Цыганов А. Н. *Живые поля архитектуры* / Международная академия энергоинформационных наук. Обнинск: Титул, 1997. 204 с.
12. Фурдуй Р. С., Швайдак Ю. М. *Прелесть тайны*. Киев: Лыбидь, 1992. 200 с.
13. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. *Основания синергетики, Синергетическое мировидение*. М.: КомКнига, 2005. 240 с.
14. Тимохін В. О. *Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування*. Київ: КНУБА, 2008. 629 с.
15. Тимохін В. О. Містобудівна теорія між стилем і методом. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Культурологічні аспекти містобудування*. Київ: Діпромісто, 2013. Вип. 24. С. 87-96.
16. Тимохін В. О. Геометрія і мистецтво в регіональному плануванні і розплануванні. *Досвід та перспектива розвитку міст України. Регіональні дослідження у містобудуванні*. Київ: Діпромісто, 2015. Вип. 29. С. 82-94.
17. Тимохін В. О., Шебек Н. М. Інтегративні методи досліджень регіональних культур в етнічних районах України. *Просторове планування, містобудування, архітектура, політичні та соціокультурні засади*. Київ-Тернопіль: «Бескиди», 2021. Вип. II. В 2-х.ч. Частина 1. С. 93- 99.
18. Тимохін В. О., Шебек Н. М., Третяк Ю. В. Включеність етнічного районування в сталий розвиток регіонів України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2022. Вип. 62. С. 113-123. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123>
19. Тимохін В. О., Шебек Н. М. Історичні архітектурно-містобудівні осередки в етнічній культурі України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2023. Вип. 67. С. 81-90. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.81-90>
20. Тимохін В. О., Шебек Н. М. Тектоніка й архітектоніка мережі історичних осередків архітектурно-містобудівної культури в етнічних регіонах України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2024. Вип. 68. С. 187-201. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.187-201>
21. Тимохін В. О., Шебек Н. М. Ареали історичних осередків архітектурно-містобудівної спадщини Тернопілля. *Наукові записки. №13/1/2023*. – Збараж: Національний заповідник «Замки Тернопілля», 2023. – С. 472-477.

22. Єрмакова-Феруз М. U-RE-HERIT: врятувати архітектурну спадщину України разом. *PRAGMATIKA.MEDIA* 23 жовтня 2023. URL: <https://pragmatika.media/u-re-herit-vriatuvaty-arkhitekturnu-spadshchynu-ukrainy-razom/>

23. Тімохін Віктор. *Живопис і графіка*. За ред. Шебек Н. М. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. 240 с.

24. Шебек Н. *Ландшафти і рослини*. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. 96 с.

25. Щодо уточненого місцезнаходження географічного центру України. Державний комітет природних ресурсів України. Наказ N 95 від 20 травня 2005 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/103507__103507

References

1. Skovoroda, H. S. (1973) *Povne zibrannya tvoriv* [Complete collection of works]. T. 1. Kyiv: Naukova dumka. P. 531. (in Ukrainian).

2. Spengler, O. (1993). *Zakat Yevropy. Ocherki morfologii mirovoy istorii*. Tom 1. *Geshtalt i deystvitelnost*. [Sunset of Europe. Essays on the morphology of world history. Volume 1. Gestalt and reality]. Moskva: Mysl. P. 663. (in Russian).

3. Krymskiy, S. B. (2008). *Pid syhnaturoyu Sofiyi*. [Under the signature of Sofia]. Kyiv: Vyd. dim «Kyuevo-Mohylyanska akademiya». P. 367. (in Ukrainian).

4. Ryzhko, V. A. (2016). *Neokontseptolohiya*. [Neoconceptology]. Monohrafiya. Kyiv: Lohos. P. 604. (in Ukrainian).

5. Mandelbrot, B. (2002). *Fraktalnaya geometriya prirody*. [Fractal geometry of nature]. Moskva: Institut kompyuternykh issledovaniy. P. 656. (in Russian).

6. Ryzhko, L. V. (2009). *Topolohiya nauky*. [Topology of science]. Kyiv: NAN Ukrayiny. *Tsentr dosl-n nauk.-tekhn. potentsialu ta istoriyi nauky im. H. M. Dobrova*. P. 512. (in Ukrainian).

7. Vesna, A. V. (2018). *Hlobalni kontseptsiyi yak faktor rozvytku suchasnoyi arkhitektury*. [Global concepts as a factor in the development of modern architecture]. Avtoref. dys ... kand. arkhitektury: 18.00.01, Kharkivskyy natsionalnyy universytet budivnytstva ta arkhitektury. Kharkiv. P. 20. (in Ukrainian).

8. Augustinavichyute, A. (2008). *Sotsion*. [Socion]. Moskva: Chernaya belka. P. 192. (in Russian).

9. Shebek, N. (2019). *Teoriya harmonizatsiyi arkhitekturnoho seredovyscha: peredumovy formuvannya i oriyentyry rozvytku*. [The theory of the architectural environment harmonization: prerequisites for formation and guidelines for development]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politekhnikha»*. Lviv, T. 1, Vyp. 2s. Pp. 102-108. (in Ukrainian).

10. Yakubovskaya, T. S. (2002). Geneticheskiy kod Vselennoy. [Genetic code of the Universe]. Moskva: Armada-press. P. 288. (in Russian).
11. Limonad, M. Yu., Tsyganov, A. N. (1997) Living fields of architecture [Living fields of architecture]. Mezhdunarodnaya akademiya energoinformatsionnykh nauk. Obninsk: Titul. P. 204. (in Russian).
12. Furduy, R. S., Shvaydak, Yu. M. (1992). Prelest tayny. [The beauty of mystery]. Kyiv: Lybid, 1992. P. 200. (in Russian).
13. Knyazeva, Ye. N., Kurdyumov, S. P. (2005). Osnovaniya sinergetiki. Sinergeticheskoye mirovideniye [Foundations of synergetics. Synergetic worldview]. Moscow: KomKniga. P. 240. (in Russian).
14. Timokhin, V. O. (2008) Arkhitektura miskoho rozvytku. 7 knykh z teoriyi mistobuduvannya. [Architecture of urban development. 7 books on the theory of urban planning]. Kyiv: KNUBiA. P. 629. (in Ukrainian).
15. Timokhin, V. O. (2013). Mistobudivna teoriya mizh stylem i metodom. [Urban theory between style and method]. Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrayiny. Kulturolohichni aspekty mistobuduvannya. Kyiv: Dipromisto. Vyp. 24. Pp. 87-96. (in Ukrainian).
16. Timokhin, V. O. (2015). Heometriya i mystetstvo v rehional'nomu planuvanni i rozplanuvanni. [Urban theory between style and method]. Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrayiny. Rehionalni doslidzhennya u mistobuduvanni. Kyiv: Dipromisto. Vyp. 29. Pp. 82-94. (in Ukrainian).
17. Timokhin, V. O., Shebek, N. M. (2021). Intehrativni metody doslidzhen rehionalnykh kultur v etnichnykh rayonakh Ukrayiny. [Integrative research methods of regional cultures in ethnic regions of Ukraine] // Spatial planning: urban planning, architecture, political and socio-cultural principles. Conference Collection of scientific works. Issue II. In 2 parts. Kiev-Ternopil: "Beskydy". Part 1. Pp. 93-98. (in Ukrainian).
18. Timokhin, V. O., Shebek, N. M., Tretiak, Y. V. (2022). Vkluchenist etnichnoho rayonuvannya v stalyy rozvytok rehioniv Ukrayiny. [Inclusion of ethnic zoning in the sustainable development of regions of Ukraine] // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya, Vyp (62), Pp. 113-123. DOI: [10.32347/2077-3455.2022.62.113-123](https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123) (in Ukrainian).
19. Timokhin, V., Shebek, N. (2023). Istorychni arkhitekturno-mistobudivni osередky v etnichniy kulturi Ukrayiny. [Historical architectural and town-planning centers in the ethnic culture of Ukraine]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya, Vyp (67), Pp. 81-90. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.81-90> (in Ukrainian).
20. Timokhin, V., Shebek, N. (2024). Tektonika y arkhitektonika merezhi istorychnykh osередkiv arkhitekturno-mistobudivnoyi kul'tury v etnichnykh rehionakh Ukrayiny. [Tectonics and architectonics of the network of historical centers of

architectural and urban planning culture in the ethnic regions of Ukraine]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*, Vyp (68), Pp. 187-201. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.187-201> (in Ukrainian).

21. Timokhin, V., Shebek, N. (2023). Arealy istorychnykh osередkiv arkhitekturno-mistobudivnoyi spadshchyny Ternopillya. [Areas of historical centers of the architectural and urban planning heritage of Ternopil]. *Naukovi zapysky*. №13/1/2023. Zbarazh: Natsionalnyy zapovidnyk «Zamky Ternopillya», Pp. 472-477. (in Ukrainian).

22. Yermakova-Feruz, M. (2023). U-RE-HERIT: vryatuvaty arkhitekturnu spadshchynu Ukrayiny razom. [U-RE-HERIT: save the architectural heritage of Ukraine together]. *PRAGMATIKA.MEDIA 23 zhovtnya 2023*. URL: <https://pragmatika.media/u-re-herit-vriatuvaty-arkhitekturnu-spadshchynu-ukrainy-razom/> (in Ukrainian).

23. Timokhin, Viktor. *Zhyvopys i hrafika*. (2016). [Viktor Timokhin. Painting and graphics]. Za red. Shebek N. M. Kyiv: TOV «NVP «Interservis». P. 240. (in Ukrainian).

24. Shebek, N. (2017). *Landshafty i roslyny*. [Landscapes and plants]. Kyiv: TOV «NVP «Interservis». P. 96. (in Ukrainian).

25. Shchodo utochnenoho mistseznakhodzhennya heohrafichnoho tsentru Ukrayiny. (2005). [Regarding the specified location of the geographical center of Ukraine]. Derzhavnyy komitet pryrodnykh resursiv Ukrayiny. Nakaz N 95 vid 20 travnya 2005. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/103507__103507 (in Ukrainian).

Annotation

Viktor Timokhin, Doctor of Architecture, Professor, Department of Architectural Environment Design, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Nadiia Shebek, Doctor of Architecture, Professor, Department of Town Planning, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Conceptual basis of architectural and urban planning heritage development in ethnic regions of Ukraine

The article describes the results of the philosophical and methodological analysis of the definitions - "formation", "concept" and "network" in the context of the preservation of architectural and urban heritage in ethnic regions of Ukraine. The relationship between these definitions and modern ideas about sustainable development and self-organization is revealed by their postmodern interpretation and architectural-sociological orientation. On this basis, two macrocosmic principles - the tectonicity of the formation of cultural focuses and the cyclicity nature of the sustainable development of ethnic regions, and two microcosmic principles - the architectonicity self-organization of the areas of these focuses' and the ornamentality of their network is theoretically substantiated. These principles form the philosophical foundations of the formation of regional networks of historical centers of architectural and urban heritage on the territory of Ukraine.

The principle of cyclicity reflects the recurrence of periodic changes in natural phenomena and stages of sustainable development of settlements and communities. The essence of the principle of tectonicity consists in the non-accidental placement of the overwhelming majority of focuses' of architectural and urban heritage, which are provincial cities and towns, outside the zones of tectonic rupture dislocations and geopathogenic zones. The principle of architectonicity, which connects the natural and artificial environment, regulates the location of individual focuses' and areas outside of fully urbanized territories, between highways and railways of national and international importance. The natural component of the architectonicity principle is rooted in the desire of a large part of historical provincial cities, towns, and villages to be located in a functionally and aesthetically attractive landscape environment - on the coasts of seas, lakes, and rivers, on the tops and slopes of hills, against the background of forest areas, etc. The principle of ornamentality integrates macrocosmic cyclicity and tectonicity with microcosmic architectonicity. It has a multi-layered structure, contains potentials, and becomes a regulator of the formation and sustainable development of the investigated network at all levels of its architectonical structure.

Keywords: ethnic regions; architectural and urban planning cultural heritage; formation; concept; network; tectonicity; cyclicity; architectonicity; ornamentality.